

הרב משה זעירא

מערכת "רבותינו שבגולה"

רבי אליהו קלצקין - אב"ד לובלין

אביו, חמיו ואִחיו הגאונים

"הוא כמעט יחידי בדור הזה, בקי בכל הש"ס ונושאי כליהם כאחד הגאונים והתמדתו פלאית והוא איש פלאי, אין עט בידי לבאר בפירוש מה יקר הכלי הזה וכל הון עתק לא ישוה לו. הוא ירא שמים גדול ודרכו בקדושה וטהרה, משים לילות כימים". שורות אלו, המופנות אל "הנגיד השלם" ר' נחמן יעקבסון, כתב הגאון מלבי"ם בשנת תרל"ה¹ אחר שפגש בחתנו של זה, רבי אליהו ברבי נפתלי הירץ קלצקין אברך כבן כ"ג.

א. אביו רבי נפתלי הירץ

האב, ר' נפתלי הירץ רבה של שימבורג שבקורלנד, חוטר מגזע ישישים היה, "בן המופלג ר' נתן בן הרב הגדול ר' אליהו (סו"ד דדנבורג) בן הרב הגדול ר' יעקב ריישר מוילנא נין ונכד להגאון בעל שבות יעקב אב"ד מיץ²". יחסן גדול היה אף מצד אמו, בת משפחתם של הגאונים: בעל פני משה על הירושלמי, רבי רפאל הכהן אב"ד אה"ו ורבי נפתלי הירץ אב"ד בירז' תלמיד הגר"א¹.

"שקדן גדול בתורה"³ היה ר' נפתלי הירץ, גם שימש רבים מגדולי דורו מהם קנה תורה בנגלה ובנסתר ובחסידות. תחילת שימושו בישיבתו של רבי משה צבי היילפרין (אחי ה"עונג יו"ט") מגאוני מינסק. כבן שמונה שנים בלבד גלה בעירום ובחוסר כל מדווינסק עיר מולדתו (נולד ר"ה תקפ"ג) למינסק⁴ "שהיתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים"⁵ ונהרו אליה תלמידים רבים. לאחר כמה שנות שקידה עזה⁶ ממשיך הנער נפתלי הירץ הצמא לתורה את דרכו לווילנא בה מרביץ תורה שארו הגאון רבי מרדכי קלאצקי (מלצר) בישיבה הנודעת הקרויה על שם מיסדה הנגיד הווילנאי "ר' מיילא", כאן הוא קונה תורה עד היותו כבן י"ד⁷ עתה הוא נוטל מקל נדודים ומרחיק עד לפרשבורג

1 ראה הקדמת רבי משה צבי קלצקין אב"ד רומנוב, אחי ר' אליהו, לספרו של אביהם ר' נפתלי הירץ "אילה שלוחה".

2 הקדמה הנ"ל, "אבן פנה" סעיף כ"ו, מגילת יוחסין בכת"י ר' אליהו קלצקין בספר "שנות דור ודור" ח"א עמ' ע'.

3 לשון רבנו יצחק אלחנן בהסכמה לאילה שלוחה.

4 תולדות ישיבת היהודים בקורלנד עמ' 154.

5 ראה הקדמת הגאון ר' משה דאנישבסקי לספרו "באר משה".

6 בשנות לימודיו במינסק עסק בתורה עם העילוי הנודע רבי זכריה ישעיה יאלעס בעל "זכר ישעיהו", "דברים אחדים" עמ' ר', מכתב ר' אליהו קלצקין לד"ר ש"א הורודצקי סיון תרצ"א.

7 מדברי בנו רבי אליהו ("דברים אחדים" שם וכן במכתבו הנ"ל) עולה שממינסק עשה את דרכו

לקבל מפי רבן של ישראל בעל "חתם סופר", אצלו הוא שוהה "שלש שנים ושלשה ירחים בדיוק",⁸ מרבו מובהק זה⁹ אשר "את שמו זכר בחדרת קדש"¹⁰ קיבל את "דרך הלימוד הישר בש"ס ופוסקים"¹¹ אותה עמל אחר כך להשריש בבניו.¹¹

עם תום שנות לימודיו בפרשבורג עושה רבי נפתלי הירץ הצעיר את דרכו חזרה לליטא מכורתו ו"דרך עברו במדינות גאליציא ואונגורן זכה להכיר את מרבית הגאונים הגד' קדושי עליין אשר הופיע אור תורתם במדינות ההם ולשמוע מאתם דבר ד' זו הלכה"¹⁰ (אף את מרבית גדולי פולין זכה להכיר ובהם גדולי צדיקי החסידות אשר לכמה מהם התייחס כאל רבותיו.¹² יש לשער כי אף לזאת זכה עקב עברו שם בדרכו מפ"ב לבית אבותיו).

בדווינסק עיר מולדתו יוצק הוא מים עם בואו (ת"ר בערך) על ידיו של הגאון מהרי"ל בטלן האב"ד, את רבו זה, שהיה תלמידו של האדמו"ר הזקן בעל התניא בנגלה ובנסתר, שימש שבע שנים¹³ וממנו נסמך להורות ולדון.¹² אותם שנים קנה תורה מפי חכמי העבודה תלמידי בעל התניא¹⁴ ונתקשר לרבו הגה"ק בעל צמח צדק¹⁵ אשר סמכו אף הוא להורות ולדון.¹²

בשנת תר"ז (בערך) עולה רנ"ה "הגאון המפורסם בתורה ויראה"³ על כס רבנותו הראשונה באושפול, עיירה קטנה אצל אוטיאן, אשר זוגתו היתה מבנותיה, בה הוא מכהן כעשר שנים.¹ ממנה הוא נקרא לשימבורג (שענבערג) שבקורלנד, עיר שרובה חסידי

לפרשבורג.

8 הקדמת רמ"צ קלצקין לאילה שלוחה, לפי זה עולה כי ר' נפתלי הירץ שימש את החתם סופר עד ימיו האחרונים (נסתלק תשרי ת"ר). לדעת ר' אליהו קלצקין שהה רנ"ה בפרשבורג רק כשתי שנים (ראה הקדמתו ל"אבן הראשה" ובמקומות שונים בספריו), אולם עדיפה גירסת הרמ"צ על פני גירסתו שכן הרמ"צ בהיותו בן הזקונים שימש את אביו יותר מכל אחיו, כפי שמשמע מהקדמתו ל"אילה שלוחה", ואילו רבי אליהו עזב את בית אביו בגיל צעיר.

9 "זכה להשיג ממנו מכתב מליצה מפואר", ר"א קלצקין בשער ספרו דברים אחרים.

10 מגילת יוחסין כת"י ר"א קלצקין, ראה הערה 2.

11 הקדמת ר"א קלצקין ל"אבן הראשה".

12 ראה בסוף הקדמת רמ"צ הנ"ל לאילה שלוחה רשימה ארוכה של גדולי ישראל אותם שימש רנ"ה וקיבל מהם תורה, חלקם צוינו שם כרבותיו.

13 אהלי שם עמ' ר"א.

14 אותם ימים עשה פרק זמן בוולאזין שכן ברשימה הנזכרת בהערה 12 רשומים הגאונים רבי איצלה מוולאזין וחתנו רבי אליעזר יצחק פריד כרבותיו. יתכן שנסע לשם כ"פרוש" כמנהג הימים ההם לאחר שבנה את ביתו (תר"כ בערך) עם "הצנועה והחסודה מרת חיה שרה (בת ר' זאב וואלף מאושפול, נוסח חתימתה במכתבה לבעלה מיום ח"י תמוז תר"ב) מיוחסת גדולה מצד האב ומצד האם" (ל' הקדמת רמ"צ הנ"ל לאילה שלוחה), "דו"ז היה הגאון ר' אליהו אב"ד אניקסוט" (ל' מגילת יוחסין הנזכרת בהערה 2). כן שימש את הגאון ר' יהודה בכרך שתפס ישיבה בעירו סייני (הגרי"ב שנסתלק בשנת תר"ו רשום ברשימה הנ"ל כרבו בנגלה ובנסתר).

15 ראה לשונו בס' אילה שלוחה אצל תשובותיהם של הצמח צדק ובנו מהרי"נ מניעדין (סימנים ר', כ"ח).

ליובביץ, ¹⁶ אותה איוה למושב עד סוף ימיו (כשלושים ושבע שנים. נסתלק בשימבורג ביום בר"ח שבט תרנ"ד ושם מנ"כ). ¹⁷

עובד ה' מופלא היה ר' נפתלי הירץ, "מעוררו לא דאג על עניני עולם הזה, כי השליך על ה' יהבו", ¹ ועם זאת "עסק וטרח בכל מאורו בתקנתם של עניים להיטיב מצבם החומרי". ¹ בשבתות ובימים טובים גבהה קומתו עד מאד: "כל המעת לעת של שבת קדש ומוצש"ק התנהג בקדושה ובטהרה יתירה ובשמחה של מצוה וכל מי שלא ראה התנהגותו בש"ק ויו"ט לא ראה אור ושמחה של מצוה מימיו". ¹ מתוך שמחה של מצוה זו אשר היתה שופעת ממנו, מרבה היה לדרוש בשבתות ובמועדים "דרושים נלהבים להורות לכל איש מהסרים למשמעתו דרך וסדר העבודה לפי ערכו ומסר נפשו ומאורו על זה". ¹ ולא רק בשבתות וב"דרושים נלהבים" הרבה להשפיע. גם על "עם שבשדות" לא פסח, את הישוכים הקטנים סביבות שימבורג עירו נוהג היה לפקוד לעיתים מזומנות להורות להם הלכה וללמדם תורה. ¹⁸ נפלאות יספר עליו בנו: "ה' היה בעזרו להשיג מבוקשו בעבודתו ובתורתו ולשמרהו מכל מכשול באופנים יוצאים מגדר הטבע וראיתי זאת בעיני פעמים רבות". ¹

"מנעוריו ועד שיבה שקד יומם ולילה על התורה ועל העבודה ("גם בשכבו על ערש דוי לא פסק פומיה מגירסא ושפתותיו היו מרחשות יומם ולילה עד יומו האחרון"). ¹⁹ זוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא והיה מגדולי בעלי ההוראה המפורסמים" ¹ (גדולי הדור כרבו הצמח צדק, בעל "פתחי תשובה", רבי יעקב מבויוסק בעל "זכרון יעקב" היו באים עמו במו"מ של הלכה). ²⁰ "קהילות נכבדות שלחו אליו כי ישכון כבוד בתוכם להיות להם לרב, כמו עיר מוסקבה ופטרבורג, ולא שם לב אליהם באומרו כי טרדות הערים הגדולות יפריעוהו מעסק הלימוד עם בניו". ¹ בניו אלו, אשר הוא עצמו היה רבם המובהק בש"ס ופוסקים ונושאי כליהם, ¹⁷ היו לארזים בישראל, ואלו הם: רבי ישראל איסר יעקב אב"ד ליונהוף הסמוכה לדדווינסק, רבי אליהו אב"ד לובלין, רבי אברהם אב"ד ליוזנא, רבי שניאור זלמן אב"ד רוגצ'וב ורבי משה צבי אב"ד רומנוב. ²¹

16 יהדות לטביה עמ' 277.

17 אבן פנה עמ' 90.

18 פנקס הקהילות לטביה עמ' 201, יהדות לטביה עמ' 277.

19 אחר מבני שימבורג, "הצפירה" כ"ח שבט תרנ"ד.

20 ראה על כך בספרו אילה שלוחה. בחדש אלול היו מתכנסים לעירו (כעת היריד שנערך שם) כל רבני האיזור מליטא ומקורלנד לברר כל דבר קשה בהלכה, לפי עדות אחד מכותבי הקורות "היתה עיר שימבורג כעין ימי השוק בד' ארצות". פנקס הקהילות לטביה עמ' 201, יהדות לטביה עמ' 277.

21 שני בנים נוספים: ר' דוד, גדול בתורה שלא רצה לקבל עליו עול רבנות ור' ראובן אף הוא למדן, שלחו ידם בפרקמטיא.

ב. בני רבי נפתלי הירץ

רבי ישראל איסר יעקב

רבי ישראל איסר יעקב הבכור (נקרא ר' איסר) נולד בשנת תר"ד.²² "מנעוריו הצטיין בעבודת ה' נלהבה וטהורה וזכה להיות משומעי לקח הגה"צ צמח צדק והרה"צ ר' הלל מפאריץ (אב"ד בוברויסק, בעל "פלה הרימון").²² בקי נפלא בכל חדרי תורה, כבן י"ח "וכבר היה בקי בעל פה יותר מאלף דפים גפ"ת".²² רבי אליעזר מכפר טאלון הסמוך לפומפיאן, גברא רבא אשר היה "ידוע ומפורסם בחסידותו ובצדקתו בכל סביבות פלכי קורלנד וקובנא".¹ לקחו לחתן וסמכו על שלחנו שנים רבות, בהם הרבה שקידה עד כי כאביו היה לאחד מגדולי ההוראה (נסמך ע"י הגאון הנצי"ב, רבי אליהו שיק אב"ד לידא ורבי ארי' ליב זיוואו אב"ד דווינסק).²³ "כתב הרבה חידושים בהלכה למעשה",²² מעט מהם ראו אור, מקצתם בספר "עמודי שש" הנספח ל"אילה שלוחה", ספרו של אביו, ויתרם פזורים על פני ספריו של רבי אליהו אחיו. הרבה מחידושי תורתו משוקעים במכתביו לרבי אליהו, אשר גנוזים רובם ככולם בירושלים עיה"ק.²⁴

רבי אליהו, שצעיר היה מרבי איסר אחיו בכשמונה שנים, קנה ממנו תורה בימי נעוריו, וכה יספר: "בזכרוני כי בירח תמוז שנת תרכ"ג שהיה שעת חירום מרד התושבים במושליהם, הביאני כאמור"ר זצ"ל משימבורג, העומדת על הספר של לאטוויא ופלך קאוונא, לכפר טאלון מקום מגורו של אחי בבית חותנו, ובמשך איזה שבועות למדנו בצוותא לגירסא וגם שיעור עיון ארבעים דפים הראשונים במסכת שבת וגם שיטת קלוטה ממערכות הגרע"א זצ"ל".²² ר' אליהו באותה עת בן י"א. שלש שנים אח"כ ור' אליהו יושב בשקלוב לאחר נישואיו, עוקר לשם ר' איסר למשך כשנתיים ("מירח תמוז תרכ"ו עד ירח אדר תרכ"ח") למען היות לו לצוותא בלימודים.²² בשנת תרל"ג²³ מתכהן רבי איסר ברבנות האנשישוק (סמוכה לראקישוק), בתרנ"ז²⁵ עבר לליונהוף שבקורלנד בה כיהן עד סוף ימיו. נודע היה במידותיו התרומיות "ועם היותו כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה היה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".²² בימי מלחמת העולם הא' גלה לליונא בה כיהן אחיו רבי אברהם קלצקין כאב"ד, לאחריה חזר לליונהוף עירו בה נסתלק²² בשנת תרפ"א.²⁶

רבי יהושע מרדכי קלצקין בן ר' ישראל איסר

מבניו של רבי איסר נודע ביותר בכורו רבי יהושע מרדכי קלצקין,²⁷ גאון מופלא

²² "חיבת הקדש" סימן ל"ח. על ר' הלל וספרו פלה הרימון ע' לעיל מדור מחשבה ומוסר.

²³ אהלי שם עמ' 108.

²⁴ בספריה הלאומית מחלקת כת"י אוסף קלצקין.

²⁵ תולדות ישיבת היהודים בקורלנד עמ' 155.

²⁶ "יהדות ליטא" ח"ב עמ' 85.

²⁷ כל האמור על ר' יהושע מרדכי קלצקין ללא ציון אחר על פי דברי דודו ר' אליהו בס' "חיבת הקדש" סימנים ל"ח, ק"ז.

בהלכה ובדרוש, אשר בגיל צעיר (נולד תרכ"ב) כבר יצא שמו לתהלה וכיהן כר"מ בסלבונדקה בראשית ימיה (לכשחלה והוצרך לדרוש ברופאים מילא את מקומו חותנו הגאון ר' צבי הירש מה-יפית לימים אב"ד אישישוק), בתרנ"א נתכהן בהורדוק ממנה עבר לברעזי (תרנ"ד) על מקום ר' אליהו דודו (ראה לקמן) אשר טרח להושיבו שם בעת עלותו על כס רבנות מרימפול, לאחר כ' נתכהן בראסיין²⁸ אשר עם תושביה נטלטל מעיר לעיר בימי מלחה"ע הראשונה.

"לוקח נפשות" היה רבי יהושע מרדכי קלצקין, פיו מפיק מרגליות וקירב לב שומעיו לאביהם שבשמים. לחם מלחמות ה' עם מרשיעי ברית ללא חת. וכשהשעה היתה צריכה אף נתעסק בעצמו בעסקי הציבור.²⁶ כתביו המרובים בהלכה ובאגדה ("היה כמעין הנובע בתורה במהירות נפלאה"), שבעה עשר כרכים²⁶ "גדולים ועצומים", אבדו בימי מלחה"ע הא' ומרוב צער ותוגה חלה. לאחר שנות המלחמה נתכהן כאב"ד ליבוי שבלטביה שעה שכבר כבר עליו חוליו ("גם אז חגר שארית כוחו ללחום מלחמות ה'"). קהילת ליבוי הוציאה על רופאיו כסף רב, אולם ללא הועיל, רבי יהושע מרדכי קלצקין "אחד משרי התורה" נסתלק בליבוי בחדש טבת תרפ"ה. שארית תורתו פזורה במקומות רבים בספרי רבי אליהו דודו (מרבה היה להתכתב עמו). אחר מותו החל רבי אליהו, אשר העריצו ואהבו כנפשו, לאסוף את הנשאר בידו ממכתביו (שלא נדפסו עדיין בספריו), ואף הדפיס קצתם בספרו "חיבת הקדש"²⁹ (ירושלים תרפ"ז).

השלישי³⁰ בבני הרנ"ה קלצקין היה כאמור רבי אליהו אב"ד לובלין, עליו לקמן נרחיב מילין.

צעירי בני ר' נפתלי הירץ: ר' אברהם, ר' שניאור זלמן, ור' משה צבי

שלושת הצעירים בבני הרנ"ה ישבו כולם על כסאות ערי פלך מוהילוב ונמנו על גדולי רבני חב"ד, הגדול שבהם רבי אברהם רבה של רומנוב ולאחריה של ליוזנא (תר"ס),³¹ עירו של האדמו"ר הזקן, מצדיקי הרור היה. בעל אמונה חושית נפלאה המצפה בכל עת לביאת המשיח. כל ימות החול היה ישן בבגדיו כדי שלא להחמיץ את שעת בואו של משיח אפילו במשהו. כיון שכך, לא דאג מימיו דאגת מחר גם כשחי בדוחק רב. מעשה שקבלו לפניו בני ביתו ואמרו: "מחר המועד האחרון לפרעון דמי דירה ואין לנו פרוטה בכיסנו" גער ונזף בהם: "אוי לאזנים שכך שומעות, והלא ודאי קודם לכן יבוא משיח

28 במכתב לר' אליהו דודו מיום כ"ב בטבת תרע"ד הוא מבשר כי יסד ישיבה בראסיין בה הוא מגיד שיעורים פעמיים ביום.

29 סימנים ל"ח, ק"ז. משהו נוסף מתורת רי"מ קלצקין נדפס ב"עמודי שש" הנספח ל"אילה שלוחה". שאר מכתביו לרבי אליהו גנוזים באוסף קלצקין הג"ל.

30 קדם לו ר' דוד הנזכר בהערה 21. גם מתורתו נדפס משהו ב"עמודי שש".

31 ב"אהלי שם" עמ' 196 מציין את תר"ס כשנת התמנות אחיו ר' משה צבי לאב"ד רומנוב, הג"ל בא על מקום ר' אברהם שעבר באותה עת לכהן בליוזנא, ראה דר. קלצקין "הדואר" חש"ה גליון כ'. מגילת יוחסין כת"י הנז' בהערה 2.

ומה לכם דואגים". טהור וקדוש היה במחשבות ובמעשים, אהבת ה' ואהבת הבריות שפעו מלבו של "עובד" זה שהיה שרוי תמיד בהתלהבות ובעונג של מצוה עד שפגעי החיים אשר נתייסר בהם לא הטילו בו ארס של מרירות רוח כלל. אחיו רבי אליהו היה מספר כי פעם ראה את ר' אברהם סוטר לבנו על פניו שעה שהיה הבן שקוד על תלמודו, לתמיהת ר' אליהו: הא כיצד והלא לומד הוא בלהיטות, השיב: "חש אני בניגוניו שתלמודו אינו לשמה אלא לשם התפארות".³² בשנת תר"ס עורו ברומנוב בא במו"מ של הלכה עם הגה"ק בעל אבני נזר אודות מנהג תקיעות בלחש אשר האבנ"ז פקפק בו ורבי אברהם יצא לקיימו (עיין אבנ"ז או"ח תרמו-תרמז). כשאר אחיו הרבה רבי אברהם להציע דברי תורה לפני רבי אליהו אחיו, חלקם הביא רבי אליהו בספריו (פעמים שהביא מדבריו ר' אברהם בתוך תשובותיו שלו לשואליו) וחלקם גנוזים בירושלים עיה"ק.³⁴

צעיר מר' אברהם היה רבי שניאור זלמן רבה של רוגאטשוב,¹⁰ חתנו של הגאון רבי צבי דוב לוטקר אב"ד הומיל יורש כס זקנו רבי יצחק אייזיק (אייזיל) הלוי עפשטיין מהומיל בעל "חנה אריאל".¹⁰ רבי שניאור זלמן, אשר נודע כעילוי מופלא³³ נסתלק במוסקבה בקיץ תרצ"ב.³⁴

בן זקוניו של רבי נפתלי הירץ היה רבי משה צבי אב"ד רומנוב, את תורתו קנה מפי אביו שהיה לו לרב מובהק בתורה ובדרכי העבודה, זה לשונו: "הוא (אביו הרנ"ה) היה לנו לרב בלימוד ים התלמוד והפוסקים ונושאי כליהם ויצא מן הכלל עלי ביחוד, מלבד הלכה למעשה גם תורת הבעש"ט נ"ע הופיע בנפשי ורוחי ונשמתי וזאת היתה שעשועיו מושג לבו ונפשו",¹ הרמ"צ נסמך להוראה על ידי הגאונים: בעל ערוך השלחן, בעל צפנת פענח ורבי צבי דב לוטקר הנזכר חותן אחיו הגרש"ז אב"ד רוגאטשוב. בשנת תר"ס עלה על כס רבנות רומנוב על מקום אחיו רבי אברהם שעבר אותה עת לכהן בליוזנא.³¹ דבר פלא מספר רבי משה צבי בהקדמה לספרו של אביו "אילה שלוחה" אותו הוא ערך: "בשריפה שהיתה יום י"ד עת"ר נשרפו כל הספרים וש"ת יקרי המציאות וחבילות כתבי חסידות דא"ח והרבה כת"י שלי חידושים על ש"ס ופוסקים, תשובות יקרות מגאוני הזמן, הגהותי על הסה"ק "תניא" מאדמו"ר הזקן, חבל על דאבדין, והסה"ק אילה שלוחה שנעתק מהחל ועד כלה למראה עיני כאדמו"ר נשאר לי לנס בדרך פלא!"¹ בשנת תרע"ב הביא הרמ"צ את הספר לדפוס, בסופו ספח אליו קונטרס אותו קרא "עמודי שש",³⁵ ובו שו"ת וחידושים ממנו ומאחיו³⁶ ששת "עמודי השש".

32 תיאור דמותו של רבי אברהם קלצקין (וכן של רבי אליהו, לקמן) על פי דברי דר. קלצקין "הדואר" תש"ה גל' כ' (יז-יח-יט).

33 אביו הגרנ"ה במכתב משנת תרמ"א לבנו רבי אליהו ולמחותנו בעל כרית יעקב כותב על ר' שניאור זלמן: "בני הג' העילוי כמהרש"ז" (אוסף קלצקין הנ"ל).

34 "שערי ציון" ירושלים סיון תרצ"ב.

35 קונטרס מתורת הרנ"ה בשם זה כבר יצא בשנת תרנ"ז.

36 כן יש בו מתורת בני ר' ישראל איסר יעקב אחיו הבכור. את הקונטרס חותמת תשובה רחבת ידיים מהגאון ר' יעקב זלמן ליכשיץ (ראה עליו לקמן הערה 81) אותה השיב לרמ"צ קלצקין בשנת תר"ס.

750 7020

אוצר החכמה

СФЕРЪ АЮДО ШЛОУХО
Соз. РИЗКИНА Н. Г. КАНЧЕННА.

Соч. Раисы Н. Г. БЛИЖИНА

Авторы: канд. физ.-мат. наук В. В. Мещеряков, канд. физ.-мат. наук В. В. Мещеряков

ישורון - טו מאסף תורני עמוד מס: 745 הודפס ע"י אוצר החכמה

ג. רבי אליהו

"אביר הרועים"³⁷ רבי אליהו קלצקין נולד ביום כ"ב באב תרי"ב באושפול הקטנה בה כיהן אביו באותה עת כרב. בילדותו קנה תורה מאביו כשאר אחיו, אולם עד מהרה לא נזקק לשום רב, ילד פלאים היה, עילוי יחיד ומיוחד. עודו רך ממש לקחו אביו עמו לליובביץ בנסיעתו אל ה"צמח צדק" רבו, כשעמד היניק שם על אדן החלון שמע את שפלפלו ביניהם ה"צמח צדק" וה"תורת חסד"³⁸ תלמידו והבין היטב.³⁹ כבן י"ג נודע כבקי בכל הש"ס,³² וכבר חיבור בידו, "קונטרס שיטות לבאר בדרך פשוט דתנאי ואמוראי הש"ס לטעמייהו אזלי במחלוקותיהם".⁴⁰ אותה עת לקחו לחתן הגביר השקלובי ר' נחמן יעקבסון אשר סמכו על שלחנו ופסק לו נדוניה גדולה. הלה שהיה יחסן (נכד הגה"ק ר' אהרן הלוי מסטרשיליא,¹ ראש לתלמידי בעל התניא) ועשיר מופלג, התהדר רבות בחתנו העילוי, ייחד לו בביתו חדר נאה לתלמודו, גם שוער הציב בפתחו לבל יפריעוהו

[1234567]

37 לשון רבי נפתלי זילברברג מווארשא במכתב לרבי אליהו, "דברים אחדים" עמ' קיב.

38 הגאון רבי שניאור זלמן לאדייר אב"ד פולוצק באותם ימים ולאח"כ אב"ד לובלין.

[הוציא תלמיד]

39 "קול ישראל" ירושלים כ' באייר תרצ"ב.

40 גרגירים מקונטרס זה "שהוא רב התועלת כי בזה יתיישבו כמה קושיות וסתירות" הדפיס בהקדמתו לספרו "אבן הראשה". ב"עמודי שש" נדפס סימן מאתו: "לחבר ג' מאמרי ר' יהושע בן לוי לבניה" (ברכות ח, ב) לשיטתו. בקשר לזה יש להוסיף את המסופר כי אביו הגר"ה חד לו חידה בימי ינקותו: כיצד נוכל לתלות את ב' הרעות בביאור הכתוב "צוהר תעשה לתיבה" - חלון או אבן טובה, בפלוגתא דחצי שיעור אי אסור מה"ת. לא נזקק הנער לרגעים המועטים אותם קצב לו אביו לפתרון החידה, עד מהרה פתר וכך אמר: הרי את הקושי כיצד שמר אאע"ה את השבת והלא בן נח ששבת חייב מיתה, מיישבים שעשה מלאכה פחות מכשיעור, דלגבי ב"נ דלית בהו הלכות שיעורין מיקרי שעשה מלאכה ולא שבת וכלפי דין ישראל שמר את השבת. אמנם כ"ז אינו אלא אם ח"ש מותר מה"ת, אבל אי אסור מה"ת לא העלינו ארוכה דחילל את השבת. על כרחנו נצטרך לומר דלהך מ"ד קרא דיום ולילה לא ישבותו לא קאי אדם לאסור שביתה על ב"נ, אלא שזו הבטחה על העיתים שלא ישבתו מכאן ואילך, כפשטיה דקרא. אמנם זה תלוי אם שימשו מזלות בימי המבול, דאם שימשו מה מקום יש להבטחה זו והלא מעולם לא פסקו, ואם לא שימשו יכולים אנו לפרש שזו הבטחה כנזכר (ראה רש"י עה"פ הנ"ל). והנה המחלוקת בפירוש תיבת "צוהר" אי הוי חלון או אבן טובה תלויה ג"כ בזה, דאם שימשו מזלות והיה אור החמה, סגי בחלון, ואי לא שימשו והיה חשך, צריכין היו לאבן טובה. מעתה ר' יוחנן דס"ל ח"ש אסור מה"ת דלדידיה חייבין אנו לומר דקרא דיום ולילה לא ישבותו אינו איסור לב"נ לשבות (דאל"כ כיצד שמר א"א את השבת), אלא הבטחה שהעיתים יתנהגו כסדרן (וזאת כאמור משום שלא שימשו מזלות בימי המבול), הוא זה דס"ל דצוהר היינו אבן טובה שהרי לא היתה אורה ולא סגי בחלון, ור"ל דס"ל ח"ש מותר מן התורה ולפיכך אפשר היה לאאע"ה לשמור את השבת בעשיית מלאכה פחות מכשיעור, גם אי נימא דקרא דלא ישבותו קאי אדם ולאסור עכו"ם ששבת, ואינו מפרש דקרא קאי אמזלות, וזאת משום דס"ל דשימשו המזלות בימי המבול ואין צורך להבטחה דלא ישבותו כיון שלא שבתו מעולם, שפיר יכול לפרש דצוהר היינו חלון כיון שהיתה אורה (דוק ותשכח שר' יוחנן דס"ל ח"ש אסור מה"ת ס"ל בסנהדרין ק"ח דצוהר היינו אבן טובה והוא סבר בבר"ר פכ"ה דלא שימשו מזלות בימי המבול, ור"ל דס"ל ח"ש מותר מה"ת ס"ל בסנהדרין נ"ה דקרא דיום ולילה לא ישבותו קאי אדם, דעכו"ם ששבת חייב מיתה). מפי הגרש"כ הכהן דויטש, משמיה דהגר"ש אויערבאך.

משקידתו.³² אותם שנים אין רבי אליהו הצעיר יוצא את חדרו, שוקד הוא ללא הרף על תלמודו, מתוכם כשנתיים עם אחיו הבכור רבי איסר אשר עקר מביתו, כנזכר לעיל, ובא לשקלוב ללמוד עמו בצוותא. חיבה יתירה נודעת לו מרבנו יהושע ליב דיסקין רב העיר אשר מזמינו לביתו, מקשיב בקורת רוח לחידושי המרובים ומראה לו אותות רצון גלויים.⁴¹

עם התרחבות עסקיו עוקר חמיו ר' נחמן יעקבסון עם כל בני ביתו משקלוב ועובר לפטרבורג עיר הבירה.³² לעיר זו מגיע רבי אליהו והוא כבר גאון התורה. בתקופה זו פוגש בו הגאון מלבי"ם¹ המשתאה לגדלותו וכותב עליו את השורות הנזכרות לעיל: "הוא כמעט יחידי בדור הזה, בקי בכל הש"ס ונושאי כליהם כאחד הגאונים, והתמדתו פלאית והוא איש פלאי, אין עט בידי לבאר מה יקר הכלי הזה וכל הון לא ישוה לו, הוא ירא שמים גדול ודרכו בקדושה ובטהרה".¹

כאן בעיר הבירה הוא רוכש לו כלאחר יד³² ידיעות נרחבות בכל המדעים כולם⁴² בהם נשתמש לימים כ"רקחות וטבחות" בביאור דברי חז"ל ועניני הלכה שונים.⁴³ שמעו מתחיל לצאת למרחקים ו"קהילות רבות מבקשים אותו לרב".⁴⁴ אולם לאסונו, בני משפחת חמיו ועמם רעיתו שלו נסחפים אחר אורח החיים של עיר המטרופולין ומתרחקים ממסורת אבות.³² לא נותר לו לרבי אליהו ש"דרכו בקדושה וטהרה" וכולו תורה ועבודה ה',⁴⁵ אלא ליתן גט לאשתו להפרד מילדיו (בן ושתי בנות) ולעקור מעיר הבירה.

בשנים תרל"ה⁴⁶ - תרל"ו הוא עושה באיישישוק³² ב"קיבוץ הפרושים" הנודע, ממנו יצאו "מורי הוראות בישראל גדולי ארץ וגאוני הזמן",⁴⁷ כאן היה נערץ על כולם. כך כותב סופר בן התקופה לרבי אליהו לאחר למעלה משלושים שנה: "כאשר היה אדוני

41 קרוב לשישים שנה אח"כ כותב רבי אליהו בספרו "דברים אחדים" (ירושלים תרפ"ט) עמ' כה: "הנני רושם למזכרת כי שתי ימים אחר הפסח שנת תרל"א נקראתי בהזמנה אל בית המלך מאן מלכי רבנן הגאון מאור הגולה ר' יהושע ליב דיסקין שהיה אז אב"ד דשקלאב והצעת לי לפניו כשעה וחצי... והגאון הצדיק היה דרכו בקודש שלא להשיב באותו מעמד ובהתלהבות עצומה וחבה יתירה התעניין בהענינים שהצעת לפניו שהפיקו רצון מאתו".

42 הגאון רבי חיים הלר סיפר כי גדולי המתמטיקאים בפטרבורג הודו כי במתמטיקה הם לפני ר' אליהו בן העשרים כתלמידים בפני הרב. מ' סודארסקי, "יעקב קלצקין און זיין רבנים-משפחה". "ליטע" עמ' 777.

43 ראה "אבן הראשה" סימן כ"ג עניני מידות ומשקלות, "אמרי שפר" סימן ל"ד בענין צער בעלי חיים "ביאור ד' חז"ל ע"פ חוקי הפיזיאלוגיע". בסוף ספרו אמרי שפר הוא כותב: "לישועת ה' אצפה כי יחנני ויעזורני להדפיס... ואת ספרי בעניני חכמה ומדע הנדרשים לבאר דברי רבותינו הקדושים". את ספרו זה לא זכה להדפיס.

44 לשון הגאון מלבי"ם במכתבו משנת תרל"ה, מובא בהקדמת בן המחבר ל"אילה שלוחה".

45 אביו הגר"ה במכתביו אליו סמוך לימים הנוראים נוהג לכתוב: "להזכירנו בתפילתו זכה לטובה". מכתבי הגר"ה תרמ"ה תרמ"ז, (אוסף קלצקין הנ"ל).

46 מכתב הגאון מלבי"ם הנ"ל משנת תרל"ה הוא קודם גירושיו.

47 לשון הגאון ר' יחזקאל חפץ (דוד האו"ש) בהקדמת ספרו "מלאכת חרש".